

ป่วงรัดคอ

พระอาจารย์สงบ มนัสสุนโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๒

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขาว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ถาม : เรื่อง “ป่วง”

เหตุเพราะในใจยังแก้วิชาไม่หมด ทำให้มีความรักในตัวบุตรที่เกิดมามากจนเกิดความห่วงหาอาลัย เกิดเป็นป่วงร้อยรัดผูกพันจนสนิทแนบแน่นไม่อาจปลดปล่อยได้ ทำอย่างไรจึงจะปลดป่วงพันนาการนี้ได้คะ

ตอบ : นี่คำถามเนาะ ถ้าคำถามนะ คำถามเป็นความทุกข์ของส่วนบุคคล ความทุกข์แต่ละบุคคลไง ถ้าเป็นความทุกข์แต่ละบุคคลนะ เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องธรรมดาเนะ มันเรื่องสัญชาตญาณ เป็นเรื่องสัจจะความจริงใจ โดยความเป็นมนุษย์ๆ สิ่งที่ว่าแม่รักลูกเป็นเรื่องธรรมดา นี่ไง ลูกกตัญญูกับพ่อแม่มันเป็นเรื่องธรรมดา

อย่างเช่นสัตว์ สัตว์มันก็รักลูกของมันนะ แต่สัตว์เวลารักลูกของมัน อย่างเช่นเสือ อย่างเช่นพวกสิงโต สัตว์นักร้อง โอ้โฮ! มันรักลูกของมัน มันปกป้องลูกของมัน ดูแลลูกของมันนะ แต่ถึงเวลาพอลูกมันโตแล้ว ผีก็จกเลี้ยงตัวเองได้ มันขับออกไปเลย มันขับลูกออกไปให้ไปหาเขตแดนของตน ขับลูกของตนให้เลี้ยงตัวเอง นี่พูดถึงธรรมชาติของสัตว์

ไฉนก็เหมือนกัน เราเป็นมนุษย์ ใจ เราเป็นคน นี่บอกว่า “เพราะแก้วิชาไม่ได้”

ถ้าแก้วิชาได้มันเป็นพระอรหันต์ ถ้าแก้วิชาได้หมดไปมันเป็นพระอรหันต์นะ พอความเป็นพระอรหันต์ ความเป็นพระอรหันต์มีสติอัตโนมัติรู้ตัวตลอดเวลา

ความคิด เวลาหลวงตาท่านพูดถึงว่าความคิดของท่านๆ ท่านบอกเวลาจะคิดนะ เหมือนกับเราไปแบกหามท่อนไม้

คนเราคนหนึ่งจะเป็นคนดีหรือคนเลว คนดีหรือคนเลวมันก็เริ่มต้นจากปัจจุบันของเรา
ถ้าเริ่มต้นจากปัจจุบันของเรา เราคิดของเรา เราก็แก้ไขของเรา เราก็พัฒนาของเราขึ้นไป

ถ้าเราบอกว่า ตอนนี้นั้นกับบอกว่า ใต้ที่ความเป็นพญามาร เป็นกิเลส นั้นเป็นอริชชา แต่
ฉัน ฉันจะรักลูกของฉัน ฉันจะใช้ชีวิตของฉันตามความพอใจของฉัน

ไม่ใช่ อริชชาคือพญามาร มันมีพ่อแม่มีลูก มีลูกเต็มบ้านเต็มไปหมดในหัวใจของเรา
ถ้ามันมีลูกมีเต็มไปหมดในหัวใจของเรา สิ่งที่ว่าใต้เรื่องความรัก ความรักบุตร ความรักลูก
มันเรื่องธรรมดา

แต่ว่าพอธรรมดาแล้ว ความรักก็เป็นเรื่องธรรมดา สัญชาตญาณของสัตว์มันก็รักลูก
ของมัน พอรักลูกของมันขึ้นมาแล้ว ตัดหาความทะยานอยากมันก็เอามาเป็นเชื้อ แล้วมันก็
บิดเบือนมันไป บิดเบือนไป

เพราะเรารู้ไง ถ้าเปรียบเทียบธรรมะแล้วเรารู้ เขาว่า ในเมื่อรักเกินไปมันก็เลย
กลายเป็นบ่วงผูกพันแนบสนิทจนปล่อยวางไม่ได้

นี่เรารู้ เรารู้ๆ อยู่ทั้งนั้น ถ้าเรารู้แล้ว รักเราก็คือรักเป็นเรื่องธรรมดา แล้วเวลาเขา
เติบโตขึ้นมาละ ลูกของเราทุกคน ถ้าโดยธรรมชาติของมนุษย์เขาก็ต้องมีครอบครัวของเขา เขา
มีสิทธิเสรีภาพในชีวิตของเขา เราเป็นผู้ที่ยืนมองแล้วส่งเสริมเขา แล้วเราพอใจของเราเท่านั้นเอง
เรามีความสุขต่อเมื่อลูกของเราเป็นฝั่งเป็นฝา มีครอบครัวไปนะ นี่มันเป็นเรื่องสัจจะ เป็นเรื่อง
ธรรมดา

แต่ถ้าเขามีสติมีปัญญาของเขา เขาจะไม่เอาทุกข์เอาโทษมาถมจิตใจของเขา เขาจะอยู่
ประพาศพิภพธรรมอันนั้นก็เป็นสิทธิเสรีภาพของเขา นี่มันเป็นสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล
แต่คนเป็นพ่อเป็นแม่มันก็เรื่องธรรมดา มันเรื่องธรรมดา

ทีนี้ใช้อย่างที่ถามคำถามนี้นั้นบอก เพราะใจยังแก้วิชาไม่ได้ เพราะใจยังแก้วิชาไม่
หมดมันถึงเป็นอย่างนี้

ถ้ามันเป็นอย่างนี้เรารู้ เราก็อ่านใจนะ แก้ววิชาไม่ได้ ถ้าวิชามันรู้ถึงตัวเราเลยละ รู้ถึงว่าเรานี้เกิดมาจากไหน คือว่าก่อนที่เราจะมาเกิดนี้เรามาจากไหนมันถึงมาเกิดเป็นเรา แล้วเกิดเป็นเรา เรามีสติปัญญาของเราแก้ไขของเรา

ภวาสวะ ภพ สถานที่ตั้งแห่งความคิด สถานที่ตั้งแห่งชีวิต สถานที่ตั้งที่กำเนิด ถ้ามันเข้าไปแล้วทำลายภวาสวะ ทำลายภพ ทำลายชาติ ทำลายทั้งหมด นี่คือไปแก้ววิชา ถ้าแก้ววิชาจบแล้ว จบ กิเลสไม่มีที่อยู่ สรรพสิ่งในนี้ไม่มีที่อยู่ ของเป็นอากาศธาตุ ไม่มีสิ่งใดอยู่บนอากาศธาตุนั้นได้เลย

นี่ก็เหมือนกัน ถ้ามันทำลายภวาสวะ ทำลายภพ ทำลายตัวตน ทำลายทุกอย่างหมดแล้ว มันไม่มีอะไรเกิดได้จากตรงนั้นเลย

ไม่มีอะไรเกิดได้จากตรงนั้น ๔๕ ปีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าการอยู่นั้นคืออะไร มันไม่มีแล้วพูดออกมาจากไหน มันไม่มีแล้วมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร

โอ้! ต้องตั้งสถาบันวิจัยมาวิจัยกันไป ต้องหาพระอรหันต์ก่อน แล้วเอาพระอรหันต์มาวิจัย

พระอรหันต์เขาไม่มาวุ่นวายเรื่องอย่างนี้หรอก เพราะอะไร เพราะว่าธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปัจจัยตั้ง สันติภูมิรู้ รู้จำเพาะจิตดวงนั้น แล้วคนอื่นจะรู้ด้วยไม่ได้ คนอื่นรู้ด้วยไม่ได้

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรมๆ ปรรณารือสัตว์ชนสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ แต่ผู้ที่เข้ามาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาปุณชนคนหนาทั้งสิ้น เวลาปุณชนคนหนาทั้งสิ้นมันก็เริ่มต้นจากบาทจากฐานขึ้นมา

เริ่มต้นจากบาทจากฐานขึ้นมา ไปวัดไปวาถือศีล ๘ ถือศีล ๘ เสร็จแล้วเวลาอยากจะประพฤติปฏิบัติ แล้วเวลาอยากประพฤติปฏิบัติ ปฏิบัติไปแล้วถ้ามันมีสติปัญญาของมันขึ้นมา มันจะแก้ไขของมันขึ้นไปเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป ถ้าเป็นขั้นเป็นตอน นั่นนะการปฏิบัติธรรม

อวิชชามันยังอยู่ไกล อวิชชามันอยู่ไกลมาก มันละเลียดลึกซึ่งอยู่ในหัวใจของเรา แล้วถ้าเราไปพูดอย่างนั้น มันเหมือนกับภาษาเรา ความรู้สึกของเราเนะ ถ้าพูดอย่างนี้ก็หาแพะ อะไรไม่ดีก็โยนให้อวิชชา โยนให้อวิชชาเลย เพราะเราไม่รู้ แต่เวลามันทุกข์มันยากอยู่นี้เราทุกข์เรายากของเรา

ถ้าเราทุกข์เรายากของเรา อวิชชาคือความไม่รู้ นั่นเป็นต้นเหตุ แต่เรื่องชีวิตของเรา เรื่องบุตรของเรา เรื่องความเป็นอยู่ของเราเนะเราไม่รู้ เราไม่รู้ เราแก้ไขตรงนี้ ถ้าเราแก้ไขตรงนี้มันก็จบแก้ไขตรงนี้ เวลาแก้ไขตรงนี้ขึ้นมา เราก็กแก้ไขโดยสัจจะโดยธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เวลาธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “ชีวิตนี้มีการปลดพรากเป็นที่สุด” ชีวิตนี้มีการกระทำ เราทำคุณงามความดีของเราถึงที่สุด

แล้วถ้าสิ่งที่เป็นชีวิตการครองเรือน ชีวิตการครองเรือนมันก็เรื่องปกติใจ ถ้าชีวิตการครองเรือน ในโลกนี้เขาว่ากามคุณ ๕

กามคุณ ๕ กามที่เป็นคุณๆ กามที่เป็นคุณคือมันอยู่ในศีลในธรรม กามที่เป็นโทษ ถ้าผิดศีลผิดธรรมขึ้นมาก็ฆ่ากัน ลักกัน ขโมยกัน ทำร้ายกัน นี่ฆราวาสธรรม ธรรมของฆราวาสธรรมของผู้ครองเรือน

ธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การครองเรือนเหมือนกับวิดทะเลทั้งทะเลเลย เอาปลาตัวเดียว

คือมันมีความทุกข์ความยากมากกว่า มันมีความแบกหาม มีความเจ็บช้ำน้ำใจมากกว่า แต่ความสุขๆ ความสุขก็ความพอใจใจ ความสุขชนิดหนึ่ง แต่ความทุกข์มหาศาล ถ้าเราต้องการอย่างนั้น เราก็กใช้ชีวิตแบบนั้น ถ้าใช้ชีวิตแบบนั้น กามคุณ ๕

ถ้าถามคุณ ๕ เพราะมันเป็นเรื่องของสายพันธุ์ไง สายพันธุ์มันจะสูญสิ้นไป ได้ยว่ามันจะสูญพันธุ์ มันก็มีเรื่องกามราคะ เรื่องปฐิษะ เรื่องต่างๆ อยู่กับโลกนี้ สายพันธุ์มันจะได้สืบต่อไป มันไม่สูญพันธุ์ นี่ถามคุณ ๕

แต่ถ้ามันไม่ใช่ถามคุณ ไม่อยู่ในศีลในธรรม มันไม่สูญพันธุ์หรอก มันฆ่ากันตั้งแต่มันมีการขัดแย้งกัน มีการขัดแย้ง มีการแย่งชิง มีการกระทำต่างๆ ร้อยแปด

ฉะนั้น ในการครองเรือน การครองเรือนบางครอบครัวจะมีความสุขความสงบในเรือนของตนเพราะเขามีศีลมีธรรม ถ้าบางครอบครัวขึ้นมาขาดศีลขาดธรรมขึ้นมามันจะมีความสุขความยาก มีแต่การแสวงหา มีแต่การช่วงชิงกัน นี่พูดถึงว่าการครองเรือน

ที่นี้การครองเรือนมันก็เป็นการครองเรือน ที่นี้การครองเรือนแล้วมันก็เรื่องธรรมดา การครองเรือนมันต้องมีบุตรเป็นเรื่องธรรมดา พอเป็นเรื่องธรรมดา มันดินะ มันเป็นเรื่องครอบครัวที่ดิงาม ครอบครัวอื่นเขาก็ดูแลรักษาลูกหลานของเขา ที่นี้ลูกหลานของเขาดูแลกันไป

ถ้าดูแลกันไปนะ มันอภิชาติบุตร บุตรที่ดีกว่าพ่อกว่าแม่ เวลาบุตรที่มีเวรมีกรรมต่อกันมาล้างมาผลาญกัน มันมีเยอะมีแยะไปหมดละ

ในสังคมโลกนี้กรรมจำแนกสัตว์ให้เกิดต่างๆ กัน การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ ใ้ที่ผลเวลาอดีตชาตินั้นเป็นเรื่องหนึ่งนะ ตอนนั้นเราไม่ไปสนใจตรงนั้น เราสนใจในชาติปัจจุบันนี้

ในชาติปัจจุบันมันเป็นพ่อเป็นแม่เป็นลูกกัน กตัญญูกตเวที เครื่องหมายของคนดี ในครอบครัวของตนก็ส่งเสริมกัน แต่ไอ้เรื่องความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันนั้นมันเป็นจิตนิสัย จิตนิสัยของแต่ละคนแตกต่างกันไป

ถ้าแตกต่างกันไป เราดูแลรักษาตอนนี้ ตอนนี้ยังไม่มีอะไรเลย เรายังปักใจอย่างนี้ แล้วยังมีความสุขความยากเก็บมาแบกหามเป็นความสุขของเรา เราจะมาแบกหามเป็นความสุขของเราได้อย่างไร

เราดูนะ เด็กๆ นี่สุดยอดเลย เพราะอะไร เพราะมันไร้เดียงสา ดูแลมันง่าย เดี่ยวมันเป็นวัยรุ่นเถอะ มีหลายครอบครัวนะ เขามาเล่าให้ฟัง พ่อแม่เขามาพูดเลย เขาไปได้ยินลูกเขาสองคนปรึกษากัน “เราก็ก็นๆ ไปเถอะ เดี่ยวเราก็ก็นๆ กันไปแล้ว”

แม่เขานะ พอได้ยิน แบบรักลูกมากไง แล้วมาพูดให้เราฟังบอกว่า เสียใจมาก ลูกมันไปปรึกษากันบอกว่า ก็นๆ ไปก่อน เดี่ยวพอโตแล้วมีครอบครัวก็ก็นๆ กันไป

มันก็เรื่องจริงนะ มันเป็นเรื่องจริงนะ เด็กมันคิดประสาเด็กนะว่าพอโตขึ้นมีครอบครัวก็ต้องแยกกันไปจากพ่อจากแม่ ให้อุพ่อแม่ก็เรื่องจริง ก็ต้องรับสภาพแบบนั้น แต่ก็ยังเสียใจ ยังเสียใจนะ มาปรับทุกข์นะ มาเล่าให้เราฟังว่าลูกมันคุยกัน ลูกเขาสองคนปรึกษากัน เขาแอบไปได้ยินมา แม่กับลูกนะ พอลูกมันปรึกษากัน มันสอนน้องมันว่าให้อดทน เพราะพ่อแม่ตักเตือนมันก็เครียด มันก็ธรรมดาอะ ทนเอา เดี่ยวเราก็ก็นๆ กันไปหมดแล้ว

เขาไปได้ยินมาเขายังมาทุกข์มายากเลย ทั้งๆ ที่มันเรื่องจริงนะ แล้วพอเป็นเรื่องจริง เขาก็ยังสะเพื่อนใจของเขา

นี่ไง ถ้าบอกว่ามันเป็นบ่วง เป็นบ่วง บ่วงรัดคอ

ในธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านะ มันเป็นเรื่องประเพณีเฝ้าศพ เวลาคนตายเขาตราสัง นี่ไง ทรัพย์สินมันบ่วงรัดเท้า คู่ครอง ลูกนี่บ่วงรัดข้อมือ บ่วงรัดคอ

เวลาเขาทำตราสังเขาทำเป็นคติธรรมให้เห็นว่าชีวิตของคนมันมีบ่วงรัดไว้ มันปลดบ่วงนั้นไม่ได้คือมันติดพันของมันไง ธรรมะสอนไว้ตลอด มันติดบ่วงของมัน

แต่เรามีครอบครัวเราก็มียบ่วงอยู่แล้ว แต่เรามีบ่วงอยู่แล้ว บ่วงของเรา เราไม่ให้รัดของเราไง มันเป็นบ่วงถ้าเราไปปักใจแล้วเราก็ก็นๆ ยึดมันถือนั่น

แต่ถ้าเรามีสติปัญญา เรามีสติปัญญาเราปลดเปลื้องของเรา เราวางของเรา พอวางของเราละ บ่วงมันไม่มี โลง

มันเป็นสัจจะเป็นความจริง ธรรมะเป็นธรรมชาติ ชีวิตในการครองเรือนทุกคนก็อยากมีทายาท ทุกคนก็อยากจะมีคนสืบสกุล ถ้าคนสืบสกุลก็สืบสกุลกันไป เราทำหน้าที่ของเรานะ ทำหน้าที่ของเราที่ดั่งามของเรา ถ้ามันโตขึ้นมา ลูกหลานที่ดีมันก็สืบสกุลของเรา ชาติตระกูลของเรามันก็เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของสังคม

ถ้าลูกหลานของเราทำผิดพลาดขึ้นมาก็ให้บังคับใช้ตามกฎหมาย ถ้าผิดก็คือผิด เป็นสุภาพบุรุษทำผิดแล้วยอมรับผิด ถ้าผิดแล้วทำสิ่งใด นี่พูดถึงปัญหาทางโลกใจ ถ้าเป็นปัญหาทางโลก นี่ถ้ามันมีสติปัญญามันเข้ามานี้ไง มันก็ไม่เป็นบ่วง

สิ่งที่ เป็นบ่วง มันเป็นบ่วงอยู่แล้ว มันเป็นบ่วงโดยบ่วงข้างนอก บ่วงข้างใน บ่วงข้างในของเรา เราวิตกกังวลไปเอง ข้างนอกไม่เป็นบ่วงหรอก ข้างนอกมันเป็นของมันอยู่อย่างนั้นนะ แต่ใ้ใจใจของเรามันเป็นบ่วงรัดหัวใจเราเอง บ่วงรัดคอ พอบ่วงรัดคอก็จะไปโทษใคร

ธรรมโอสถ ธรรมะก็มี ดุสฺสิ บวชเรียนมา พระบวชมาต้องเรียนนักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก เรียนบาลีจบ ๙ ประโยค นี่ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย บวชเรียนมาแล้วไม่ได้เอามาใช้สอย บวชเรียนมาก็มาทุกข์มายาก

เวลาครูบาอาจารย์ของเราเวลาประพฤติปฏิบัติ หายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโอ หายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโอ นะ ทำจิตใจให้เข้มแข็ง

ถ้าจิตใจเข้มแข็ง เข้มแข็งที่ไหน

เข้มแข็งที่ชนะความคิดของตน

กิเลสมันครอบงำใจของตน ถ้าชนะกิเลสของเรา จิตมันก็สงบระงับ ถ้าจิตสงบระงับเข้ามามันก็มีกำลังของมัน มันมีกำลังของมัน เวลามันใช้ปัญญาของมัน มันพิจารณาของมันนะ นี่ ใจของจริงใจ

สิ่งที่เรียนมา เรียนมาเป็นทฤษฎี ชาวพุทธที่ทะเบียนบ้าน ทะเบียนบ้านมีไว้เป็นชาวพุทธแต่ไม่เคยประพฤติปฏิบัติ ไม่เคยตั้งสติ ไม่เคยทำให้จิตใจคนเข้มแข็งขึ้นมา

ถ้าใจคนเข้มแข็งขึ้นมานะ ใจที่ว่า “เป็นอริชชาๆ เพราะจิตใจยังแก้อริชชาไม่ได้” อย่างนี้ก็เลสมันหลอก

“เพราะเราแก้อริชชาไม่ได้ เราเลยเป็นคนเช่นนี้ เพราะเรายังแก้อริชชาไม่ได้เราเลยกินเหล้าเมายาสุขเกษมเปรมปรีดิ์ของเรา เพราะเราเป็นคนที่แก้อริชชาไม่ได้ คนที่แก้อริชชาได้ก็ไปอยู่นู่นนะ”

มันเป็นกิเลสมันมาหลอกอีกชั้นหนึ่งไง แก้อริชชาได้หรือไม่ได้มันเรื่องหนึ่ง อริชชาแก้ไม่ได้หรอก ถ้าแก้ได้เป็นพระอรหันต์

แต่ถ้าตอนนี้เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา ธรรมโอสถๆ ถ้าธรรมโอสถ ถ้าเราระลึกได้ เราคิดได้ จบ

เราระลึกได้ เราคิดได้ นี่ไง สติก็เป็นยาเม็ดหนึ่ง สมาธิก็เป็นยาเม็ดหนึ่ง ปัญญาเป็นปัญญาที่มหาศาล ถ้ามันมียาเม็ดหนึ่ง พอกินเข้าไปสิ่งที่พลังเพลอกก็หยุด สิ่งที่พลังเพลอกก็ได้สติขึ้นมา ได้สติขึ้นมาก็ไม่มาคิดเป็นห่วงเป็นใยอนาคต

สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นๆ ลูกของเราอายุมากน้อยแค่ไหนเราก็ส่งให้มีการศึกษา ก็ดูแลรับส่งๆ เวลามันโตขึ้นมา พอโตขึ้นมาแล้วพ่อแม่กับลูกเป็นเพื่อนกัน เป็นเพื่อนกันตรงไหน เป็นเพื่อนกันที่ปรึกษาหารือกันได้ แต่ถ้าไม่เป็นเพื่อนกันมันมีสิ่งใดมันก็ปิดมิดปิดลับ ไม่คุยกับเรา ตอนนี้เขาไม่เชื่อพ่อแม่แล้ว เขาไปเชื่อโทรศัพท์มือถือ เพื่อนมันเยอะ ตอนนั้นไปแก้ไม่ทันหรอก

แต่ถ้าเราสมาธิเม็ดหนึ่ง เราตั้งใจของเราละ เราปรึกษาเขา เขาคุยเปิดเผยให้เราฟัง ถ้าสิ่งใดนะ มีอะไรเราก็แก้ไขได้ ถ้าถึงที่สุด ถึงที่สุดนะ

มีพ่อแม่หลายคนเคยมาคุยกับเราละ ลูกไปโรงเรียน เดินผ่านไปที่กรรมกรก่อสร้าง เขาดีดน้ำมันใส่ที่เดียวไปเลย ลูกนะ ลูกคนหลายๆ คนที่ว่าหนีออกจากบ้านไป หนีตามไป พ่อแม่เข้าใจมาก แล้วมันมาจากไหนนะ เขาดูแลอย่างดีทั้งนั้นนะ เวลากรรมมันให้ผลขึ้นมาเวลามันถึง

เวลาของมัน ไฉนมันมีนะ หลายๆ คนมาปรึกษาเรื่องนี้เยอะ แต่มันก็เป็นกรรมของสัตว์ เป็นกรรมของสัตว์นะ

แล้วภาษาเรา เวลาปรึกษาแล้วเราก็พยายามจะให้ทุกคนปล่อยวางให้ได้ สิ่งที่เกิดขึ้นมันไม่ใช่เกิดเพราะปัจจุบันนี้

สมัยพุทธกาล อ่านในพระไตรปิฎกสิ อ่านในพระไตรปิฎกนะ หลายๆ ครอบครัวยุคหนึ่ง วักโกมารภักจ เขาไปทิ้งไว้ที่ถังขยะ สิ่งที่ว่าในสมัยพุทธกาล นางปฐาจารา ลูกตาย ไม่ยอมรับว่าลูกตาย สิ่งที่เราไปนี้ร้อยแปด เรื่องนี้มันของเก่าแก่มันมีอยู่แล้ว

ทีนี้ในปัจจุบันนี้มันมาเกิดกับเรา เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เราเกิดเป็นมนุษย์ตั้งแต่เกิดมา ตั้งแต่เกิดมาอยู่ในสังคมชุมชนใด ประเพณีวัฒนธรรมในสังคมชุมชนนั้น เราก็มีนิสัยใจคอแบบนั้น เพราะเราเคยหล่อหลอมขึ้นมาโดยสังคมวัฒนธรรมนั้น

แล้วเวลาเราโตขึ้นมาเรามีสติปัญญาอย่างน้อยแค่ไหน ถ้าเรามีสติปัญญาอย่างน้อย เราก็ทอนกลับมาแล้ว ถ้าเราเป็นชาวพุทธ ถ้าเราเป็นชาวพุทธนะ

หลวงตาท่านพูดประจำ

คนไม่มีอำนาจวาสนาไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา

ถ้าพระพุทธศาสนา พ่อแม่ปู่ย่าตายายพาเข้าวัดเข้าวา พ่อแม่ปู่ย่าตายายถ้าเป็นธรรมๆ ศึกษาธรรมะแล้วเอามาดำรงชีวิตเป็นวัฒนธรรมของเรา เวลาเราเติบโตขึ้นมา เราเติบโตขึ้นมาอยู่ในวัฒนธรรมนั้น

ถ้าอยู่ในวัฒนธรรมนั้นมีสติปัญญาอย่างน้อยแค่ไหน มีความสุขอย่างน้อยแค่ไหน ถ้ามีความสุขอย่างน้อยแค่ไหน ถ้ามันจะศึกษา เพราะอะไร พระพุทธศาสนาไม่ให้ถือรูปเคารพใดๆทั้งสิ้น ไม่มีพระเจ้า ไม่มีผู้บงการชีวิต ไม่ถือฤกษ์ถือชัย ถ้าพระพุทธศาสนาแท้ๆ นะ

แต่ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาในเมืองไทยมันไปวอกกับพราหมณ์ไง พอบวกับพราหมณ์ขึ้นมา พราหมณ์ก็ถือฤกษ์ถือชัย จะทำอะไรก็ดูหมอดู หมอเดา

ถ้าหมอคนที่เขาดูให้เรา เขาทายโชครชะตาราศีของเรา ถ้าเขาทายได้ ชีวิตเขาต้องมีความสุข ชีวิตของเขา เขาต้องดำรงชีวิตของเขาได้ ไปดูสิ พวกที่ทายโชครชะตาคนอื่น ไปดูชีวิตของเขาสิ

นี่พระพุทธศาสนาไม่ให้เชื่ออย่างนั้น พระพุทธศาสนาทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติมีปัญญา นี่ไง หลวงตาท่านบอกว่า ถ้าไม่มีสติปัญญาไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา

ถ้าพระพุทธศาสนาสอนนะ สอนถึงสิ่งที่มีชีวิต สิ่งที่มีค่า มีค่าคือหัวใจของเรา ถ้าหัวใจของเรามีค่าขึ้นมา หัวใจเรามีค่าเพราะเรามีสติมีปัญญาของเรา เราทำอะไรมันก็ย้อนกลับมาแล้วมันจะเห็นคุณค่าได้

เห็นคุณค่าได้ เวลาครูบาอาจารย์ของเรา เวลาสิ่งที่ว่าจิตนี้มันมีคุณค่าขึ้นมา ดูสิ เช่น หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เทวดา อินทร์ พรหมต้องมาฟังเทศน์ แล้วท่านรู้เรื่องต่างๆ เยอะมาก แต่ท่านไม่พูด มันพูดไม่ได้ไง พอพูดไปมันก็เป็นบรรทัดฐานใหม่

พอเป็นบรรทัดฐาน ไล่พวกหมอ ดูพวกฤษีชีไพรมันก็อ้างไง หลวงปู่มั่นก็ว่าอย่างนั้น หลวงปู่มั่นก็ว่าอย่างนี้ ก็เหมือนกับในสมัยปัจจุบันนี้ชาวพุทธเรา “พุทธพจน์”

มีพระมาคุยกับเรา บอกโลกจะแตก

เราบอกว่า มันขัดแย้งกับพระไตรปิฎก มันขัดแย้งกับพระไตรปิฎกเพราะพระไตรปิฎกบอกว่าโลกนี้เป็นอจินไตย โลกนี้เป็นอจินไตยนะ แล้วศาสนาอีก ๕,๐๐๐ ปี แล้วมันจะแตกเมื่อไหร่ล่ะ

แล้วบอกว่าเป็นพุทธพจน์

คือคนมีความคิดมีมุมมองอย่างไรก็พยายามจะจับเรื่องนี้ไปยึดใส่ปากพระพุทธเจ้าว่าเป็นพุทธพจน์ๆ แล้วพุทธพจน์มันก็ขัดแย้งในพระไตรปิฎก

นี่ก็ย้อนกลับมาความเชื่อๆ วัฒนธรรมของเรา ถ้าบอกว่า คนนั้นก็ตายอย่างนั้น คนนั้นก็ตายอย่างนั้น แล้วไอ้คนตายคืออะไร

แต่ของเราใน ๒๔ ชั่วโมง ในความเป็นอยู่ของเรา ถ้าเรามีสติมีปัญญา เรายุติหัวใจของเรา สิ่งที่เราเกิดขึ้น อุบัติเหตุในโลกนี้มีเยอะแยะไป ภัยพิบัติมันก็มีของมันโดยธรรมชาติของมัน ภัยพิบัติมันเกิดขึ้นมาสิ่งใด เกิดจากสภาวะแวดล้อม

ถ้าสภาวะแวดล้อม ถ้าเรามีสติสมบุรณ์ของเรา เราก็รักษาครอบครัวของเรา รักษาชีวิตของเรา รักษาสังคมของเรา มีสิ่งใดถ้าเราเตือนกันได้ เราก็ควรเตือนกัน

นี่พูดถึงพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาไม่เชื่ออะไรเลยนะ เชื่อสัจจะความจริงที่เกิดขึ้น

บอกว่า ถ้าเป็นธรรมชาติ สภาวะแวดล้อม นี่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความจริงเลย ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์อีก เพราะวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่เราพิสูจน์ได้โดยวิทยาศาสตร์ แต่ทุกซอกทุกซอกพิสูจน์ได้

ทุกอย่างพร้อมนะ สิ่งรอบตัวนี้อุดมสมบูรณ์ไปหมดเลย แต่นั่งอมทุกข์ นั่งทุกข์อยู่คนเดียว แต่เวลาหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่โคนต้นโพธิ์

สิ่งวิจิตรพิสดารในวัดวาอารามที่สร้างขึ้นมานี้คือวัฒนธรรมนะ ศาสนวัตถุ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่โคนต้นโพธิ์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรมอยู่ ๔๕ ปี ใต้ต้นวาอาราม คือกษัตริย์ อนาคตบัณฑิตกษัตริย์เป็นผู้สร้างขึ้นในสมัยพุทธกาล

แล้วพอมันเจริญออกมาขึ้นมา เวลามันเผยแผ่ขึ้นมาในเถรวาทเรา อยู่ในประเทศใด อยู่ในชุมชนใดก็มหากษัตริย์ ชุมชนที่เขามีศรัทธาความเชื่อของเขา เขาสร้างของเขาเป็นประเพณีวัฒนธรรมมา แต่สัจจะความจริงๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่โคนต้นโพธิ์

หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นขึ้นมา ท่านไปเจอนครพนม ท่านไปเจอต่างๆ ท่านพัฒนาแล้ว
ท่านก็ปล่อยให้โลกเขา แต่เวลาท่านเอาจริง ท่านเอาธาตุรู้ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในใจอันนี้ แล้ว
เวลาเข้าไปเห็นในพุทธะของเราตามความเป็นจริงขึ้นมา เห็นใหม่

นี่ไง ที่ว่า ถ้ายังแก้วิชาไม่ได้ไง

วิชามันอยู่บนอะไร วิชาที่เกิดมันอยู่ที่ไหน แล้ววิชาตัวมันเป็นอย่างไร คน
ปฏิบัติบอกว่าฆ่ากิเลสๆ กิเลสเป็นอย่างไร เคยเห็นกิเลสไหม รู้จักกิเลสไหม

**นี่พระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนาไม่เอากิเลสเรา ไม่เอาความผิดพลาด
ของเราไปป้ายให้คนอื่น ความผิดพลาดของเรา การกระทำของเราอยู่ที่ใจเราทั้งหมด
อยู่ที่ความคิดเรา อยู่ที่เจตนาของเรา อยู่ที่เรากระทำของเรา เพราะเราโง่เขลา เราไม่
มีสติปัญญาพอ เราก็ได้ทำความผิดพลาดนั้นไป**

แต่ถ้าเรามีสติปัญญาขึ้นมาเราก็เริ่มหายใจเข้าลึกๆ หายใจออกลึกๆ ถ้าหายใจเข้า
ลึกๆ หายใจออกลึกๆนะ ทำความสงบของใจ ถ้าจิตเป็นสมาธิคือชนะกิเลสในใจของตนถึง
เป็นสมาธิได้

คำว่า “ชนะกิเลสในใจของตน” คือกิเลสมันพุ่งเข้ามา กิเลสมันไม่มีเหตุผล มันตีโพยตี
พายแล้วอ้างอิงว่าอิทธิพลครอบงำใจของตน

ทั้งๆ ที่กิเลสมันอาศัยหัวใจของมนุษย์ ภาวสวะ ภาพ สถานที่อยู่ มันถึงปรากฏตัวได้ พอ
มันอาศัยหัวใจของคนเป็นที่อยู่แล้วมันเกิดบนหัวใจของสัตว์โลก แล้วมันก็ทำลาย มันทำลายให้
เราเครียด ทำลายให้เราวิตกกังวล ทำลายให้เราไม่มีจุดยืน ทำลายให้เราไม่มีการกระทำใดๆ
ทั้งสิ้น

เวลากระทำก็ทำจากสัญญาอารมณ์คือกิริยาของกิเลสที่มันแสดงออก เราเลย
หายใจเข้าลึกๆ หายใจออกลึกๆ ทวนกระแสกลับเข้าไปที่ใจของตน

ถ้าเราชนะกิเลส ชนะกิเลสคือเห็นใจของตน ชนะกิเลสคือสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิคือ ชนะกิเลสชั่วคราว ชนะกิเลสเรื่องสามัญญสำนึกของมนุษย์นี้ พอมันชนะกิเลสเป็นสัมมาสมาธิ ชนะสามัญญสำนึกของมนุษย์เป็นสัมมาสมาธิ

ปุณฺณคน กัลยาณชน ถ้าเป็นสัมมาสมาธิ ชนะสามัญญสำนึกของปุณฺณคน ชนะสามัญญ สำนึกของมนุษย์ มันตั้งมั่น มันไม่อาศัยสิ่งสัญญาอารมณ์สิ่งที่สัญญาตญาณของมนุษย์ใช้กัน

เป็นสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิยกขึ้นสู่วิปัสสนา นี่สมาธิยกขึ้นสู่วิปัสสนา จิตเห็นอาการ ของจิต นี่มันเป็นกระบวนการการกระทำในอริยสัจ ๔ ในบุคคล ๔ คู่ ในการประพฤติปฏิบัติของ พระพุทธศาสนา ในแนวทางสติปัฏฐาน ๔ แนวทางสติปัฏฐาน ๔ มันอยู่ที่นี้

ไม่มีสิ่งใดเลย “นี่เป็นวิปัสสนาฯ”

ไฉนมันเป็นการท่องจำ เป็นการท่องจำเป็นกระแสโลก แต่มันเปรียบเทียบกับความ มหัศจรรย์ของมนุษย์ ความมหัศจรรย์ของจิต จิตเวลาอาการมันเกิดมันก็เป็นสัญญาตญาณ เท่านั้น อาการมันเกิดไฉ ตรรกะ มันความเข้าใจได้

ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหนือโลก แต่มนุษย์เราอาศัยตรรกะ ดีความพระพุทธศาสนาเป็นการท่องจำ จินตนาการ แล้วก็ว่าสิ่งนั้นเป็นความจริง นี่ไง มันถึง บอกว่ายกให้อวิชชาแล้วก็จะตะครุบอวิชชา แล้วก็เอาอวิชชามาทำลาย

“เพราะทำลายอวิชชายังไม่ได้มันเลยมีความรักในตัวบุตรที่เกิดมามากเกิน จนเกิด ความห่วงใยเป็นปวงร้อยรัดผูกพันไว้ ปลดปล่อยได้ยาก”

เราไม่ต้องไปคิดว่าเราจะผ่าตัดให้มันเป็นเอกเทศต่างคนต่างอยู่ ไม่ต้องไปคิดอย่างนั้น หรอก ไฉนนั้นเป็นความคิด เป็นการจินตนาการ เราก็อยู่ในปกติวิสัยของมนุษย์นี้แหละ

พ่อแม่อยู่กับลูก อยู่กับชาติอยู่กับตระกูลของเรา แล้วทำความดีต่อกัน ถึงเวลาถ้า ครอบครัwmันจะขยาย ครอบครัwmันจะเป็นไป มันก็เรื่องของวันเวลา แล้วถ้าถึงเวลา ชีวิตนี้มีการ

พลัดพรากเป็นที่สุด ถ้าใครจะหมดชีวิตไปมันก็เรื่องธรรมดา เรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตายนี้เป็นเรื่องธรรมดา ธรรมดาของมนุษย์ที่ยังแก้ไม่ได้

แต่ถ้าในพระพุทธศาสนา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจ้าชายสิทธัตถะไปเที่ยวสวนเห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย “เราต้องเป็นเช่นนี้หรือ”

เวลาท่านมาประพาศปฏิบัติขึ้นมาท่านชำระอวิชชา ท่านชำระพญามาร อาสวกิเลส ญาณทำลายอวิชชาความไม่รู้ในการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย มันรู้แจ้งแทงตลอดทั้งหมดแล้ว ต่อไปนี้จะไม่มีการเกิด ถ้าไม่มีการเกิดก็ไม่มีการแก่ ถ้าไม่มีการแก่ก็ไม่มีการตาย ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย

ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย สถานะของภวาสวะ ของธรรมธาตุ

ภวาสวะคือภพ คือกิเลส ธรรมธาตุ พอธรรมธาตุขึ้นมาแล้ว แล้วเหลืออะไร

อีก ๔๕ ปีนั้นเหลือสุภาทิเสสนิพพาน คือเหลือสิ่งที่เกิดขึ้นจากอวิชชาที่เป็นมนุษย์ จนกว่ามนุษย์นี้หมดอายุขัยนี้ไป

ถ้าหมดอายุขัยนี้ไป ก็ไหนบอกว่าไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายไป

ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย คือธรรมธาตุนั้นไม่เกิดอีกแล้ว ไม่ไปไหนอีกแล้ว มันไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายอยู่แล้ว แต่สสารสิ่งที่เหลือ สิ่งที่เหลือจากการใช้ชีวิต จากเอาชีวิตนี้มาประพาศปฏิบัติจนรู้แจ้ง สิ่งที่เหลือนี้ต้องดับไป

สิ่งที่เหลือ เห็นไหม เวลาหลวงตาท่านพูด ชนธ์ทำงานๆ

ชนธ์ทำงานคือร่างกายทำงาน ร่างกายยังขยับถ่าย ร่างกายยังต้องการอาหาร ร่างกายต้องขยับถ่าย แต่ไม่มีความวิตกกังวลกับร่างกายนี้เพราะธรรมธาตุไม่สนใจร่างกายนี้ ธรรมธาตุเพียงแต่ว่าเราสมบุกสมบัน

สิ่งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย พระอรหันต์
แสนกัป สมบุกสมบันสร้างสมคุณงามความดีมา สมบุกสมบันสร้างผลประโยชน์มาให้จิตใจ
เข้มแข็ง จิตใจแก่กล้า จนจิตใจที่มีสติปัญญาสามารถชำระล้างกิเลสได้

ผล ผลของการกระทำนั้น ผลของบุญกุศลอันนั้นมันก็เหลือจนกว่ามันจะหมดสิ้นไป
จากวิภวัญ

นี่ไง หลวงปู่เสาร์เวลาท่านจะนิพพาน ท่านกลับไปดูพระตะบอง ท่านไปดูวัดเดิมที่ท่าน
บวช ไปหาอุปัชฌาย์ ลาวิภวัญ คือพอกันแล้ว

หลวงปู่มั่นเวลาท่านให้หลวงตาพาไปถึงวัดป่าสุทธาวาส วัดป่าสุทธาวาส ไปกุฏิที่พวก
โยมจากจังหวัดสกลนครสร้างไว้ให้ ไปถึงนั้นยาสลบหมดฤทธิ์ ท่านลืมตาขึ้น

เพราะกุฏิของท่านเอง ท่านอยู่ที่นั่นเอง ทำไมท่านจะจำกุฏิท่านไม่ได้ พระอรหันต์
สติปัญญาขนาดไหน

พอไปถึงท่านก็ลืมตาขึ้นมอง อ้อ! นี่กุฏิของท่าน กุฏิเดิมของท่านที่โยมชาวจังหวัด
สกลนครสร้างไว้ให้ท่าน ลืมตามองว่าถึงที่ของท่านแล้ว ลาวิภวัญ

นี่ไง ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายไง มันจะไม่มาอีกแล้ว ลาวิภวัญแล้วจบไป นั่นนะคือ
การว่าแก่วิชชาได้ตามความเป็นจริง

ถ้าเรายังแก้ไม่ได้ นี่เป็นสมบัติของครูบาอาจารย์ที่ท่านประพฤติปฏิบัติจนท่านรู้จริง
เห็นจริงของท่าน แล้วชีวิตแบบอย่างท่านทำให้เราชาวพุทธของเราดู

ถึงพุทธกาลเราไม่มีสิ่งใดเป็นแบบอย่าง เราก็ยังมีหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นเป็น
แบบอย่าง แบบอย่างจากพระไตรปิฎก แบบอย่างจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระ
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ส่งต่อกันมา ๒,๐๐๐ กว่าปี แล้วครูบาอาจารย์ของเราบุกเบิกขึ้นมาให้
เป็นความจริงขึ้นมาในใจของท่าน แล้วท่านก็ใช้ชีวิตของท่านให้เราเห็นเป็นแบบอย่าง

แล้วว่าพระป้าๆ เป็นลูกศิษย์หลวงปู่มัน เอ็งเคยทำแบบนั้นไหม เอ็งเคยสำรวจมกิริยา
ท่าทางของเอ็งให้เป็นพระป้าบ้างไหม เอ็งเคยสำรวจมะวัง เอ็งเคยเห็นทางจงกรม เห็นที่นั่ง
สมาธิของเอ็งมีคุณค่าไหม เอ็งเห็นข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมา สิ่งที่เป็นธรรมๆ เห็นคุณค่ามันไหม

ถ้าเห็น นี่ไง ปฏิบัติบูชา มันต้องปฏิบัติบูชา มันต้องดำรงชีพแบบนี้มันถึงจะเป็นพระ
ป้า ไม่ใช่อยู่กับการโฆษณาชวนเชื่อ อยู่ที่ห่มผ้า อยู่ที่หมั่นคณะ ไม่ใช่ อยู่กับการกระทำ

นี่พูดถึงว่าเขาบอกว่าเป็นบ่วง

คำว่า “เป็นบ่วง” เราพูด เราพูดจะบอกให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องธรรมดา เรื่องธรรมดา
เรื่องพื้นๆ แล้วเราก็อธิบาย ยากของเราคือสติปัญญาพื้นๆ มันก็เข้าใจเรื่องชีวิตได้ เข้าใจเรื่องความ
รักของพ่อของแม่ มันเรื่องเล็กๆ เด็กๆ

แต่พอบอกว่าแก้วิชาไม่ได้

โอ้โฮ! จะแก้วิชาเลยหรือ แหม! จะสิ้นกิเลสเลยใช่ไหม ถ้าสิ้นกิเลสมันก็ไม่มีลูกไม่มี
เต้า ไม่มีครอบครัวมาตั้งแต่ต้นแล้ว ถ้ามันมีมาแล้วมันก็เรื่องธรรมดา สัตว์มันยังมีครอบครัวของ
มัน สัตว์มันยังรักลูกของมัน นี่เราก็คือรักลูกของเรา รักลูกของเราแบบมนุษย์ เป็นปัญญาชน ไม่
รังแกลูก

บางทีเด็กมันบอก พ่อแม่รังแกเรา พ่อแม่รังแกเราไง เลี้ยงจนมันเสียใจ เราเลี้ยงลูกเลี้ยง
หลานไม่รังแกมันโดยสมฐานะ สมฐานะของความเป็นเด็ก สมฐานะของความเป็นวัยรุ่น สม
ฐานะของความเป็นผู้ใหญ่ มันก็เป็นลูกเป็นหลานของเรา เราเลี้ยงสมตามฐานะ

เราเองต่างหากอ่อนแอ รักจนปิดหูปิดตาแล้วก็จะทำให้เด็กอ่อนแอ เด็กที่ไม่มี
สติปัญญาเป็นปัญหาสังคมไปข้างหน้า

เราจะทำอะไร ถ้าเรามีสติปัญญา เราเลี้ยงดูกันโดยธรรมๆ โดยข้อเท็จจริง ให้เขา
เติบโตสมตามฐานะ ให้เขามีความสุขตามฐานะของเขา แล้วเราก็อใจ เราได้ทำหน้าที่ของ
ความเป็นพ่อความเป็นแม่ของเราสมบูรณ์แบบ

แล้วคนที่มีสติปัญญา พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของลูกๆ เราได้ชีวิตนี้มาจากพ่อจากแม่
แล้วเราก็เลี้ยงดูเขาให้สมตามฐานะ ให้สมอยู่กับโลกโดยที่ไม่เป็นภาระใครทั้งสิ้น เอวัง